

محمد علی مقدادی

عمره مفرده یا مبتوله

عمره، زیارت خانه خدا و از شکوهمندترین مراسم و اعمالی است که همه ساله میلیون ها دل باخته کعبه، از دیار خود عاشقانه به سویش پر می کشند تا با انجام آن، هر یک به میزان آگاهی و شعور خویش، بهره ای برگیرند و قلب خود را از عشق و محبت خدا لبریز کنند.

«عمره»، در لغت به معنای زیارت است و آن از «عماره» گرفته شده؛ زیرا زائر بیت الله به وسیله زیارت خانه، سبب آبادانی آن جا می شود.^۱

و در اصطلاح فقهی، نام مناسک و اعمال مخصوصی است که در میقات و نیز در مکه انجام می گیرد. عمره دو قسم است: ۱. عمره تمتّع ۲. عمره مفرده (مبتوله).

مبتوله در لغت

مرحوم طریحی در ذیل ماده «بَتَل» آورده است:

«والمبتول، المقطوع و منه الحجّ المبتول و العمرة المبتولة، و في الحديث؛ العمرة المبتولة

على صاحبها طواف النساء».

«مبتول به معنای جدا شده و تنها مانده است و از همین باب است گفته می شود: «حج مبتول»، و «عمره مبتوله».

و در حدیث آمده است: کسی که عمره به تنهایی انجام دهد، باید طواف نساء هم به جا آورد.^۲

زبیدی می گوید: «و التبتل: التفرّد».^۳ بنابراین، روشن شد که «عمره مبتوله» همان عمره است که به تنهایی و بدون حج انجام می شود و از همین رو است که به آن، «عمره مفرده» می گویند.

مشترکات عمره تمتع و عمره مفرده زائر خانه خدا به هنگام انجام این دو عمره، از میقات مُحرم می شود و پس از ورود به مکه، به طواف کعبه می پردازد و سپس دو رکعت نماز طواف می گزارد، آنگاه سعی میان صفا و مروه و پس از آن تقصیر می کند.^۴

تفاوت های عمره تمتع و عمره مفرده

۱. عمره مفرده به صورت مستقل از حج انجام می گیرد ولی عمره تمتع را باید با حج به جا آورد؛ بدین ترتیب که نخست عمره تمتع و پس از آن حج به جا آورده می شود.

۲. عمره تمتع طواف نساء ندارد و در عمره مفرده واجب است به جا آورده شود.

۳. در عمره مفرده، زائر (مرد) مُحَیِّر است پس از سعی، میان حلق و تقصیر و در عمره تمتع، همه باید تقصیر کنند.

۴. عمره تمتع و حج، در یک سال با هم انجام می شود ولی عمره مفرده چنین نیست.

۵. عمره تمتع را در طول سال تنها یک بار، در ماه های حج به جا می آورند ولی عمره مفرده را در تمام سال می توان انجام داد.^۵

اما بهترین وقت آن در ماه رجب است که روایات زیادی در فضیلت و برتری آن وارد شده است.^۶

از این عبادت و عمل معنوی، در قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم السلام با تعبیر و عبارات گوناگون یاد شده است:

* «عمره» در قرآن

* با تعبیر «عمره»: ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ...﴾.^۷

* با تعبیر «اعتمر»: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ...﴾.^۸

* «عمره» در روایات

(الف) عمره:

فَقَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ فَقِيلَ
يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللِّمَقْصِرِينَ؟ قَالَ:
وَاللِّمَقْصِرِينَ».^{۱۱}

معاویه بن عمار گوید، از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ
پرسیدم: در عمره مبتوله حلق هم هست؟
حضرت فرمود: آری. پیامبر خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در
عمره مبتوله فرمودند: پروردگارا! حلق
کنندگان را بیامرزد. سؤال شد: تقصیر
کنندگان هم؟ پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: خدایا!
تقصیرکنندگان را هم بیامرزد.»

در این روایت از عمره مفرده با تعبیر
«عمره مبتوله» یاد شده است. از این روایت
همچنین استفاده می شود که حلق در عمره
مفرده برای مردان افضل و برتر است.
عمره مفرده (مبتوله) در کلام فقها:

مرحوم شیخ طوسی: «المبتولة: المقطوعة؛
و المراد، المقطوعة عن الحج، أي المفردة»؛
«مبتوله به معنای جدا شده است و مقصود
از آن، عمره ای است که از حج جدا باشد؛
که همان مفرده است.»^{۱۲}

علامه حلی رَحِمَهُ اللَّهُ: «و أما العمرة فهي
في اللغة عبارة عن الزيارة، و في الشرع
عبارة عن زيارة البيت الحرام لأداء مناسك
عنده»؛ «عمره، در لغت به معنای زیارت
است و در شرع مقدس عبارت است از
زیارت بیت الله الحرام به منظور ادای
مناسک عمره در بیت الله الحرام.»^{۱۳}

* عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُ سُئِلَ
أَيُّ الْعُمْرَةِ أَفْضَلُ؛ عُمْرَةٌ فِي رَجَبٍ،
أَوْ عُمْرَةٌ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ؟ فَقَالَ: لَا
بَلْ عُمْرَةٌ فِي شَهْرِ رَجَبٍ أَفْضَلُ».^۹
«از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ سؤال شد کدام
عمره فضیلت بیشتری دارد؛ عمره رجبیه
یا عمره ماه رمضان؟ حضرت فرمودند:
خیر، بلکه عمره در ماه رجب برتر و افضل
است.»

ب) عمره مفرده

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «الْمُعْتَمِرُ
عُمْرَةً مُفْرَدَةً إِذَا فَرَغَ مِنْ طَوَافِ
الْفَرِيضَةِ وَ صَلَاةِ الرَّكْعَتَيْنِ خَلْفَ
الْمُقَامِ وَ السَّعْيِ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ
حَلَقَ أَوْ قَصَرَ».^{۱۰}

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمودند: «کسی که
عمره می گزارد، هنگامی که از طواف
واجب و نماز طواف دو رکعتی پشت
مقام و سعی بین صفا و مروه فارغ گردید،
می تواند حلق کند یا تقصیر کند.»

ج) عمره مبتوله

عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ
اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْعُمْرَةِ
الْمُبْتُولَةِ فِيهَا الْحَلْقُ؟ قَالَ: نَعَمْ، وَقَالَ:
إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فِي الْعُمْرَةِ
الْمُبْتُولَةِ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ،
فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللِّمَقْصِرِينَ؟

محقق نراقی رحمته الله: «والمراد بالعمرة المبتولة، المفردة؛» «مقصود از عمره مبتوله، عمره مفرده است.»^{۱۴}

با پژوهش و بررسی که انجام گرفت، در کتب لغت و منابع اهل سنت، از «عمره مبتوله» مطلبی نیافتیم. بنابراین، در روایات آن ها به عمره مبتوله اشاره نشده و کتب فقهی شان به این موضوع نپرداخته اند.

بنابر این، اکثر علمای اهل سنت در کلمات خود از این عمل، با عنوان «عمره» یاد کرده اند و در کلمات و کتب فقهی بعضی، «عمره مفرده» آمده است.

عمره مبتوله واجب است؟

الف) نظریه فقهای شیعه دانسته شد که مقصود از «عمره مبتوله» همان «عمره مفرده» است؛ اکنون پرسش این است که آیا این عمره واجب است یا خیر؟

مشهور میان فقهای شیعه، عدم وجوب عمره مفرده (بلکه استحباب آن) است؛ به ویژه برای کسی که توان و استطاعت انجام عمره مفرده را دارد و برای رفتن به حج تمتع مستطیع نیست.^{۱۵}

البته این نوع از عمره، در مواردی واجب می شود؛ مانند نذر، قسم، عهد و...^{۱۶} همچنین بر کسی که تصمیم دارد

وارد مکه شود. داخل شدن به مکه، بدون احرام، حرام است. پس لازم است شخص عازم به مکه، با احرام باشد و یکی از مواردی که انسان باید محرم شود، زمان انجام عمره مفرده است.^{۱۷}

در میان فقهای شیعه هستند کسانی که قائل به وجوب عمره مفرده - برای کسی که می تواند آن را انجام دهد - شده اند؛ از جمله آن ها است:

ابوالصلاح حلبی: «العمرة المبتولة واجبة علي أهل مكة و حاضريها مرة في العمر».^{۱۸}

آیه الله مکارم شیرازی: اشخاصی که از مکه شانزده فرسنگ شرعی دور باشند، اگر استطاعت برای عمره داشته باشند و برای حج نداشته باشند، به احتیاط واجب عمره مفرده انجام دهند.^{۱۹}

آیه الله صانعی: کسی که به عنوان نیابت رفت به مکه و خودش حج واجب به جا نیاورد، استطاعت برای عمره مفرده دارد، و وجوب اتیان آن، بعد از عمل نیابت، خالی از وجه نمی باشد.^{۲۰}

ب) علمای عامه (اهل سنت):

میان مذاهب چهارگانه اهل سنت، در وجوب یا عدم وجوب عمره اختلاف است؛ بعضی اعتقاد به وجوب آن دارند و بعضی دیگر سنت دانسته و جزو مستحبات

شمرده اند:

شافعی: از شافعی در باره عمره دو قول نقل شده است که صحیح تر آن، نظریه وجوب عمره است و از این جماعت، کسانی که قائل به وجوب عمره مفرده هستند، در طول عمر، فقط یکبار واجب می دانند.^{۲۱}

مقصود از «عمره مبتوله» همان «عمره مفرده» است؛ اکنون پرسش این است که آیا این عمره واجب است یا خیر؟ مشهور میان فقهای شیعه، عدم وجوب عمره مفرده (بلکه استحباب آن) است؛ به ویژه برای کسی که توان و استطاعت انجام عمره مفرده را دارد و برای رفتن به حج تمتع مستطیع نیست.

شافعی در کتاب «الأم» می گوید: «والذی هو أشبه بظاهر القرآن و أولى بأهل العلم عندي... أن تكون العمرة واجبة»^{۲۲} «آنچه که به ظاهر قرآن شبیه تر و نزد اهل علم بهتر و برتر است، عمره واجب می باشد.»

حنفی: انجام یکبار عمره مفرده، سنت مؤکد است؛ یعنی اگر انسان در طول عمرش تنها یک بار عمره مفرده بگذارد، به سنت عمل کرده است.^{۲۳}

مالکی: عمره مفرده واجب نیست.^{۲۴}

حنبلی: عمره گزاری (یکبار در طول عمر) واجب است.^{۲۵}

عمره بر مردم مکه واجب نیست، عمره آنان همان انجام طواف است.^{۲۶}

سلفی ها: گزاردن عمره (یکبار در طول عمر) بر اهالی مکه و دیگران واجب است و برای کسی که داخل حرم است، احرام عمره او باید از ادنی الحل باشد؛ مانند تنعیم، جعرانه و...^{۲۷}

میقات عمره مبتوله (مفرده)

کسانی که برای عمره مفرده، به مکه می روند، نمی توانند بدون احرام از میقات بگذرند و در صورت عبور، واجب است به میقات برگردند و از آنجا مُحرم شوند. اگر ممکن نشد، از همان جایی که هستند مُحرم شوند.^{۲۸}

فقهای شیعی: میقات عمره مفرده را، برای کسانی که در مکه مکره هستند، ادنی الحل می دانند.^{۲۹}

ادنی الحل به مکانی گفته می شود که مرز میان حرم و بیرون حرم است؛ مانند: حدیبیه و تنعیم.

شافعی (در کتاب الأمّ): «میقات العمرة و الحجّ واحد»؛ «میقات عمره و حج یکی است.»^{۳۰}

حنفی: کسی که اراده و تصمیم انجام عمره را دارد و از میقات عبور می کند، باید از میقات محرم شود و اگر داخل مکه است، از حِلّ (خارج حرم) مُحرم گردد.^{۳۱}

حنبلی: میقات کسانی که پیش از میقات و در خارج حرم زندگی می کنند، مواقیت چهارگانه ذوالحلیفه، جُحفه، قَرْن (المنازل) و یَلْمَم است و اشخاصی که زندگی شان در حرم است، میقات آنها برای احرام عمره، حِلّ (خارج حرم) است

نه حرم. ۳۲

به اعتقاد فقهای شیعه، افضل اوقات و بهترین ایام گزاردن عمره که ثواب بیشتری دارد، عمره رجبیه است. ابوالمکارم ابن زهره گفته است: «و أفضل الشهور للاعتمار، رجب»؛ «بهترین ماه ها برای گزاردن عمره، ماه رجب است.» ۳۶

عمره رجبیه در روایات:

* معاویة بن عمار از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود:

«المعتمر، یعتمر فی أيّ شهر السنّة شاء، و أفضل العمره، عمره رجب».

«عمره گزار در هر ماه از سال می تواند عمره انجام دهد و افضل عمره ها، عمره رجب است.» ۳۷

* زراره از امام باقر علیه السلام نقل می کند که حضرت فرمودند:

«أفضل العمره عمره رجب».

«بهترین عمره، عمره ای است که در ماه رجب انجام شود.» ۳۸

از امام صادق علیه السلام پرسیدند:

«أيّ العمره أفضل، عمره فی رجب أو عمره فی شهر رمضان؟ فقال: لا، بل عمره فی رجب أفضل».

«فضیلت کدام عمره بیشتر است، عمره ماه رجب یا عمره در ماه رمضان؟ حضرت

مالکی: میقات مکانی عمره، مانند میقات حج است، جز کسی که در مکه است - یعنی از اهالی مکه یا غریب باشد - میقات عمره او حلّ (خارج حرم) است و افضل آن است که از جعرانه برای عمره مفرده مُحرم شود. ۳۳

سلفی: میقات عمره کسی که در مکه است، حلّ می باشد و نزدیکترین حلّ (خارج حرم) به مکه مکرمه، تنعیم است و میقات کسی که قبل از مواقیت چهارگانه است و قصد انجام عمره دارد، همان مواقیت معروف می باشد. ۳۴

ایام و موسم عمره مفرده و وقت فضیلت آن

الف) زمان و ایام عمره مفرده فقها و مراجع عظام شیعه، تمام روزهای سال را برای انجام عمره مفرده جایز می دانند. البته در موسم حج، حاجی تا مناسک حج خود را به پایان نرساند، نمی تواند عمره مفرده به جا آورد.

علامه حلی رحمته الله: «أمّا العمره المبتولة، فیجوز فی جمیع آیام السنّة»؛ «عمره مفرده در تمام روزهای سال جایز است.» ۳۵

ب) ماه رجب، وقت فضیلت عمره مفرده

در پاسخ فرمودند: نه، بلکه عمره در ماه رجب افضل است.»^{۳۹}

حضرت صادق علیه السلام در روایتی دایره عمره رجبیه را وسیع بیان فرموده؛ بدین صورت که: «اگر شخصی در ماه رجب مُحرم شود و در ماه شعبان اعمال عمره را پایان دهد، عمره اش عمره رجبیه است؛ و اگر در غیر ماه رجب مُحرم شود و طواف عمره را در ماه رجب انجام دهد، باز عمره او عمره رجبیه خواهد بود.»^{۴۰}

محقق بحرانی رحمته الله پس از آن که درباره فضیلت عمره مبتوله (مفرده) سخن به میان می آورد و روایات ویژه این باب را ذکر می کند، اینگونه ادامه می دهد:

«و یکنفی فی کونها رجبیه حصول الهلال بها فی رجب و إن وقعت الأفعال فی شعبان.»

«برای درک عمره رجبیه، کافی است در لحظات آخر ماه رجب مُحرم شود، اگر چه اعمال دیگر عمره را در ماه شعبان انجام دهد.»^{۴۱}

ج) تکرار عمره همانند انجام یکبار آن، مستحب است؛ لیکن میان فقهاء، در مقدار فاصله بین دو عمره اختلاف است. کسانی مانند حضرت امام خمینی رحمته الله قائل به فاصله ۳۰ روز هستند و در کمتر از آن تکرار

عمره باید به قصد رجاء باشد. برخی قائل به فاصله یک ماه قمری می باشند؛ به طوری که اگر یک عمره را در آخر یک ماه و عمره دیگر را در اول ماه بعد انجام دهد، صحیح است. بعضی دیگر فتوا به جواز تکرار آن در هر ۱۰ روز داده اند و دیگر فقیهان، عمره گزاری در هر روز را جایز می دانند.^{۴۲}

دعای ویژه احرام عمره مفرده یا مبتوله مرحوم ابوالصلاح حلبی، در کتابش (کافی)، دعای ویژه احرام عمره مفرده را آورده است که آن را در جای دیگر نیافتم؛ گفتمی است دعاهایی که در مناسک و رساله های حج و عمره آمده، تنها دعای احرام حج است و از دعای احرام عمره مفرده ذکری به میان نیامده است:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهَا لِي وَ أَعِنِّي عَلَيَّ أَدَائِهَا فَإِنْ عَرَضَ لِي عَارِضٌ يَحْبِسُنِي فَحُلِّنِي حَيْثُ حَبَسْتَنِي لِقَدْرِكَ الَّذِي قَدَّرْتَ عَلَيَّ. أَحْرَمَ لَكَ شَعْرِي وَ بَشْرِي مِنَ النَّسَاءِ وَ الطَّيِّبِ وَ الصَّيْدِ وَ مِنْ كُلِّ مَا يَحْرُمُ عَلَيَّ الْحَرَمِينَ. أَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَكَ وَ الدَّارَ الْآخِرَةَ.»^{۴۳}

بی نوشتها

- ۱ . جواهر، ج ۲۰، ص ۴۴۱
- ۲ . مجمع البحرين، ماده: بَئَلْ.
- ۳ . تاج العروس، ج ۱۴ ص ۴۲
- ۴ . جواهر، ج ۲۰، ص ۴۴۱
- ۵ . الفقه المقارن، ص ۴۷۲
- ۶ . غنية النزوع، ص ۱۹۷؛ وسائل الشيعه، ج ۱۴، صص ۳۰۳ - ۳۰۱
- ۷ . بقره: ۱۹۶
- ۸ . بقره: ۱۵۸
- ۹ . الحدائق الناضره، ج ۱۶، ص ۳۳۰
- ۱۰ . همان، ج ۱۶، ص ۳۱۷
- ۱۱ . همان.
- ۱۲ . شيخ طوسي، مبسوط، ج ۱ ص ۳۰۹
- ۱۳ . تذكرة الفقهاء، ج ۷، ص ۸
- ۱۴ . مستند الشيعه، ملا احمد نراقی، ج ۱۱ ص ۲۱۲
- ۱۵ . آراء المراجع في الحج، ص ۱۴۲
- ۱۶ . تحرير الوسيله، حضرت امام خميني رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ، كتاب الحج، مسائل عمره، مسأله ۳
- ۱۷ . آراء المراجع في الحج، ص ۱۴۳، چاپ جديد ۱۳۸۵
- ۱۸ . الكافي، ص ۲۲۰
- ۱۹ . مناسك حج محشّی، چاپ پاییز ۱۳۸۵، ص ۹۸
- ۲۰ . همان.
- ۲۱ . نیل الأوطار، شوكانی، ج ۵، ص ۲
- ۲۲ . كتاب الأم، ج ۲ ص ۱۴۴
- ۲۳ . حاشیه ابن عابدين، ج ۲ ص ۵۱۹
- ۲۴ . المجموع، ج ۷، ص ۷
- ۲۵ . نیل الأوطار، شوكانی، ج ۵، ص ۳
- ۲۶ . المغنی، ابن قدامه، ج ۳ ص ۱۷۴
- ۲۷ . فتاوی اللجنة الدائمه، بن بان، ج ۱۱ ص ۱۱۹
- ۲۸ . مناسك محشّی، مسأله ۲۷۰، چاپ پاییز ۱۳۸۵
- ۲۹ . همان، مسأله ۱۹۶
- ۳۰ . كتاب الأم، ج ۲، ص ۱۵۵
- ۳۱ . المبسوط، سرخسی، ج ۴، صص ۱۷۱ و ۱۶۷؛ حاشیه ابن عابدين، ج ۲، ص ۶۳۹
- ۳۲ . مغنی، ابن قدامه، ج ۳، ص ۲۱
- ۳۳ . الفقه على المذاهب الأربعة، ج ۱، ص ۶۸۶
- ۳۴ . فتاوی اللجنة الدائمه، ج ۱۱، ص ۱۲۵
- ۳۵ . تحرير الأحكام، ج ۱، ص ۵۶۰
- ۳۶ . غنية النزوع، ص ۱۹۷
- ۳۷ . وسائل الشيعه، ج ۱۴، ص ۳۰۳
- ۳۸ . وسائل الشيعه، ج ۱۴، ص ۳۰۱
- ۳۹ . همان.
- ۴۰ . وسائل الشيعه، ج ۱۴، ص ۳۰۲
- ۴۱ . حدائق الناضره، ج ۱۶، ص ۳۳۰
- ۴۲ . مناسك محشّی، مسأله ۱۸۴، چاپ پاییز ۱۳۸۵، صص ۱۰۵ - ۱۰۴
- ۴۳ . الكافي، ابوالصلاح حلبی، ص ۲۲۱